

Српска област *Шајкашка* крајем XVIII века

Владан Гавриловић^{1*}

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

Сажетак: *Шајкашка је област у средњој Бачкој, која је и данас, у највећој мери, насељена српским сџановништвом. На њеној територији је 1763. године створен Шајкашки баталјон, као једна од управних војних области у Хабзбуршкој монархији. Истовремено, места Шајкашког баталјона су у црквеном погледу, припадала Бачкој епархији, односно жабалском протопрезвитеријату, као њеном саставном делу. Захваљујући тој чињеници, у моћности смо да на основу пописа Бачке епархије из 1797. године, говоримо о етничком саставу, бројности сџановништва, просеку сџановања по једном дому, црквама и свештенству унутар жабалског протопрезвитеријата, односно Шајкашког баталјона.*

Кључне речи: *Шајкашка, Бачка епархија, жабалски протопрезвитеријат, XVIII век.*

Шајкашка је област у средњој Бачкој оивичена рекама Дунавом и Тисом, који је својим токовима одвајају од Баната и Срема. Можемо рећи да почиње недалеко од Новог Сада, иза познатих, у историји, Римских

^{1*}

v.gavrilovic@ff.uns.ac.rs

шанчева. Насељена је, и данас, у већој мери српским становништвом, које је вршило војну службу од средине XVIII века попуњавајући тзв. Шајкашки батаљон. Како је расла и развијала се целокупна Војна граница, пре свега у економском погледу, тако се развијала и Шајкашка као њен саставни део.

Она је уједно представљала део Бачке епархије, кроз места заступљена у жабаљском протопрезвитерату.

Бачка епархија је постојала и пре Сеобе Срба у Монархију 1690. године. Међу њеним првим владикама, још у XVI веку, помињу се Филип, Сава, Макарије, Симеон, док је за владика бачког Георгија 1579. забележено да је „митрополит сегединског града бачке области”, што несумњиво наводи да је његово седиште било у Сегедину. И у XVII веку, пре Сеобе, као сегедински митрополити, односно бачке владике се помињу: Мардарије 1609, митрополит бачки Михаило 1651. и 1667. године бачки владика Георгије. После Сеобе 1690. године Бачка епархија је ушла у састав новоосноване Карловачке митрополије, а њено седиште је ускоро пребачено из Сегедина у Петроварадински Шанац (Нови Сад).² Жабаљски протопрезвитерат је крајем XVIII века био најмањи, од тога доба установљена, четири протопрезвитерата Бачке епархије.³

Жабаљски протопрезвитерат је у свом саставу крајем XVIII века, у периоду о коме у овом раду говоримо, имао 12 места, која су уједно представљала и места Шајкашког батаљона, основаног 1763. године.⁴ Њега су чинили: Јосифово (Жабал), Чуруг, Госпођинци, Каћ, Горњи Ковиљ, Доњи Ковиљ, Гардиновци, Вилово, Лок, Тител, Мошорин, Сент Иван (Шајкаш). На самом крају

2 Мата Косовац, *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. године*, (Сремски Карловци: митрополијска штампарија 1910), 374; *Азбучник Српске православне цркве по Радославу Грујићу*, Београд: Музеј српске православне цркве 1993), 21; Епископ Сава, *Српски јерарси од деветијо до двадесетијо века*, (Београд:Евро; Подгорица: Унирекс; Крагујевац: Каленић 1996), 56.

3 До Црквено-Народног сабора из 1769. године и Прве Регуламенте из 1770. било је много више свештеника и протопрезвитерата у готово свакој епархији у Митрополији. Тако је, до реформи и редукција, извршених тих година, Бачка епархија имала седам протопрезвитерата: Новосадски, Футошки, Паланачки, Сомборски, Бајски, Сегедински и Жабаљски. (Исидора Точанац Радовић, „Бачка епархија у другој половини XVIII века: Реформисање мреже парохија”, *Зборник Матице српске за историју*, 87, (2013): 87-108.)

4 При оснивању Батаљона 1763. у његов састав је првобитно улазило шест места (Тител, Лок, Мошорин, Вилово, Гардиновци, Жабал), да би он био проширен 1767. и 1769. са осталим наведеним местима. (Аврам Ђукић, „Шајкашки батаљон”, у: *Шајкашка*, I, ур. Славко Гавриловић (Нови Сад, Србија: Матица српска, 1975), 144-147, 251.)

XVIII века, односно 1800. године Батаљону су додељена два нова насеља, бивше пустаре, Надаљ и Ђурђево.⁵

У оквиру овог рада наша истраживања су била усмерена на митрополијски попис из 1797. године, који доноси податке о становништву жабаљског протопрезвитерата, као и податке о свештенству заступљеном у тим областима. Захваљујући томе, можемо са сигурношћу утврдити бројно стање шајкашког становништва, његову насељеност по местима протопрезвитерата, као и имена свештеника, њихове године службе и језике које они говоре и којима се служе.⁶

Бачка епархија је по својој величини крајем XVIII века, односно 1797. године, била једна од средњих епархија Карловачке митрополије и обухватала је 61 место у свим областима Бачке, са српске и мађарске стране, укључивши и далеку Јегру на северу Угарске. Према броју становника Бачка епархија је потпадала у једну од већих, јер су се у њеном саставу налазили и Слободни краљевски градови на територији јужне Угарске: Нови Сад, Сомбор и Суботица, који су имали више хиљада православних становника. Целокупна епархија је бројала 91.151 православног становништва, који су становали у 12.746 домова, што је у просеку износило 7,15 православних по дому. У овај број су побројани и они који су се налазили у војсци Монархије, на добровољној, или као граничари Шајкашког батаљона, на професионалној основи.⁷

Жабаљски протопрезвитерат, као најмањи у епархији, је 1797. године имао 14.020 православних становника, што је чинило 15,38 % православних Епархије. Сви они, заједно, су обитавали у 1792 дома, што је износило 13,69 % домова у епархији. Просек становника по једном дому је износио 7,82, што је било нешто више од епархијског просека. Шајкашка је, несумњиво, од свога постанка, била највише насељена православним становништвом,

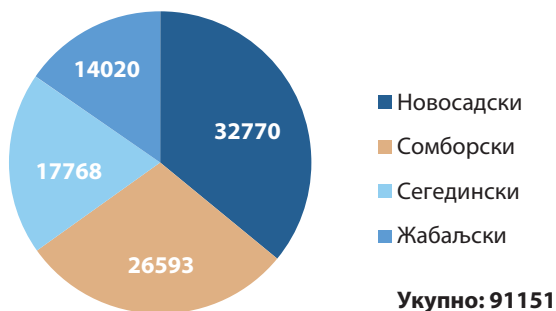
5 Славко Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, у: *Шајкашка II*, ур. Славко Гавриловић (Нови Сад, Србија: Матица српска, 1975), 187-341.

6 Попис Карловачке митрополије, односно Бачке епархије из 1797. године се налази у Митрополијско-патријаршијском Архиву Српске академије у Сремским Карловцима у фонду „А” под сигнатуром 33, даље: АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

7 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

о чему најбоље сведоче подаци из 1802. и 1866. године, према којима је било готово 95 % православних у оквирима Батаљона.⁸

Број становника Бачке епархије 1797/протопрезвитерати

Извор: АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

Чуруг је био највеће место у Жабалском протопрезвитерату, односно у Шајкашком батаљону. Он је имао укупно 2680 православних, од чега је њих 2568 било у месту, а њих 112 на војни у саставу Батаљона. Они су становали у 331 дому, што је у просеку износило 8,09 становника по дому.⁹ Надаље је забележено да постоји црква у добром стању, као и школа са учитељом и да је „народ прилежан” при слању деце у школу.¹⁰ Наредно место по величини у Батаљону је било Јозефово (Жабал) са 1974 православна, од чега је

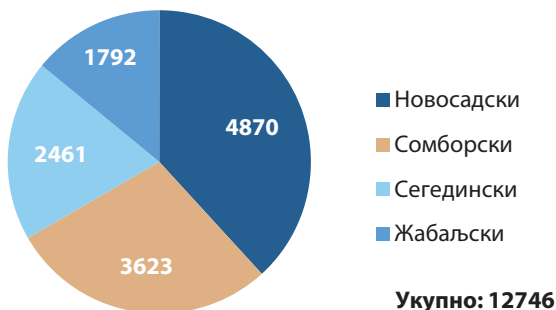
8 Према подацима из 1802. у Батаљону је, укупно, било 17.953 душе, од чега 931 католик, односно, 5,18%, а према подацима из 1866. године, православног (српског) становништва је било 94 %. Остатак су чинили Немци, Чеси и врло мало, око 1% Мађари. Сви они су били махом трговци и занатлије. (Demian Johann Andreas, *Darstellung der oesterreichischen Monarchie nach den neuesten statistischen Beziehungen, Statistische Darstellung des Königreichs Ungarn*, Wien: In der Camesinischen Buchhandlung 1807), III band, 242, 269; С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, 260-319; Василије Крстић, „Од развоја Батаљона до стварања Краљевине СХС”, у: *Шајкашка II*, ур. Славко Гавриловић (Нови Сад, Србија: Матица српска, 1975, 370).

9 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

10 Школа у Чуругу је била међу најстаријима у Шајкашкој. Била је од набоја и још 1785. године је забележено да је стара и трошна. У Чуругу је 1835. сазидаана нова школска зграда, која је рестаурирана педесетих година XIX века. Постојање цркве посвећене Светом Вазнесењу Господњем се бележи у Чуругу од најранијих дана. Она се 1840. налазила у веома лошем „худом” стању. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене Историје Батаљона”, 336-337; Владан Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844”, *Зборник Мајнице српске за историју*, 65/66, (2002): 226-227; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

њих 1894 било у месту, а 80 на служби у Батаљону. Они су обитавали у 244 дома, при чему је просек, такође, као и у случају Чуруга, износио 8,09 становника по дому. У Јозефову је забележена православна црква у добром стању.¹¹ И становништво Јозефова је прилежно слало децу у школу.¹²

Број домова Бачке епархије 1797/протопрезвитерати

Извор: АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

Потом је следио Горњи Ковиљ са 1295 православних, од чега је њих 1248 боравило у месту, а њих 47 се налазило у војним јединицама Монархије. Становали су у 188 домова, што је у просеку износило 6,88 становника по дому. У Горњем Ковиљу је православна црква била у добром стању, а и његови становници су слали прилежно децу у школу.¹³

11 АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

12 У Јосифову (Жабљу) је забележена најстарија школа у Шајкашкој. Она се помиње још 1735. године, у време када је место припадало Потиској војној граници. Грађена је од черпића, али се све време налазила у веома добром стању. Црква у Жабљу, која је посвећена Светом Николи, је била подигнута, такође, још тридесетих година XVIII века. И у XIX веку је забележено да је била у добром стању. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона“, 329-330; В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844“, 226-227; АСАНУК, МП, „А“, 33/1797).

13 Постојање школе у Горњем Ковиљу је забележено још 1740. године, у време када се он налазио у Потиској војној граници. У извештају из 1785. за школу је забележено да је склона паду. Зато је за школску зграду била обезбеђена једна стара кућица иза цркве. Такође се помиње у извештајима да деца у Горњем Ковиљу боље похађају школу и боље уче од многе друге деце у Шајкашкој. Изгледа је боља школска зграда саграђена тек тридесетих година XIX века, а нова, савремена школа је подигнута 1850. године. Православна црква Светог Вазнесенија Господња је била и у првој половини XIX века у добром стању. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона“, 331-332; В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844“, 226-227; АСАНУК, МП, „А“, 33/1797).

Надаље под већа места у Батаљону можемо убројити Каћ, Госпођинце и Мошорин.

У Каћу је живело 1387 православних, при чему њих 1342 у месту, а њих 45 у војсци Монархије. Становали су у 190 домова, при чему је просек износио 7,3 становника по дому.¹⁴ Такође, православна црква у Каћу је била у добром стању.¹⁵ У Каћу је забележено „средствено”, односно добро слање деце у школу.¹⁶

У Госпођинцима је живело 1322 православна, од чега је њих 1256 боравило у месту, а њих 66 у војсци Монархије. Они су становали у 136 домова, што је у просеку износило 9, 72 становника по једном дому. Ово је уједно био и највећи просек становања по дому унутар Батаљона, односно Жабаљског протопрезвитерата.¹⁷ Православна црква у Госпођинцима је била у добром стању.¹⁸ Иако су Госпођинци више од једне деценије имали школу¹⁹, у изворима је забележено да су Госпођинчани „небрежливо”, односно нередовно и невољно слали децу у школу.²⁰

14 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

15 Каћка православна црква посвећена Светом Николи је почела да пропада у првој половини XIX века па је 1840. забележено њено „худо” стање. (В. Гавриловић, *Пописи Бачке епископије 1823-1844*, 226-227.)

16 Школа у Каћу настала је негде око педесетих година XVIII века. Забележено је у извештају из 1785. постојање нове школске зграде од набоја, те да у њој ради добар учитељ, као и да деца похађају спремно и уредно наставу и са више успеха него у другим шајкашким срединама, осим у погледу катихизиса. У извештајима из 1802-1803. године забележено је да је ова школска зграда прилично руинирана. Зато је у Каћу саграђена нова школа, вероватно двадесетих година XIX века. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, 330-331; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

17 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

18 И у првој половини XIX века, односно 1840. забележено је да је црква у Госпођинцима посвећена Светом Архиђакону Стефану била „в добром состојанију”. (В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844”, 226-227.)

19 У Госпођинцима је отворена школа почетком осамдесетих година XVIII века, али се налазила у старој трошној кућици од набоја. Постојао је учитељ али без сређеног уговора са општином, што се одразило на квалитет наставе. Али ни сами Госпођинчани нису редовно слали децу у школу, а нису ни присуствовали верској настави у већем броју, што бележи више извештаја с краја XVIII века. Нова школска зграда је подигнута 1816. а друга 1850. године. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, 328-329; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

20 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

У Мошорину је било 1395 православних, при чему њих 1382 у месту а 13 у војци.

Становали су у 162 дома, што је давало просек од 8,54 становника по дому.²¹ И Мошоринци су невољно слали своју децу у школу.²² Православна црква у месту је била у „худом” односно лошем стању и чак је забележено да је склона „паденију”.²³

Затим је по броју православних становника долазио Тител. У њему се налазило 1016 православних, од чега њих 990 у месту и 26 у Батаљону.²⁴ За Тител је, такође, забележено, деценију после, да је имао и 443 католика, што је чинило скоро половину свих католика у Батаљону.²⁵ У Тителу су православни живели у 138 кућа, што је давало просек од 7,36 становника по дому.²⁶ Православна црква у Тителу је била у „худом” стању²⁷ а граничари су своју децу прилежно слали у школу.²⁸

21 Ibid.

22 Постојање школе у Мошорину је забележено још 1730. године, али она, изгледа није радила све време, јер се не помиње у извештају о школама у Митрополији из 1772. године. Рад школе, као и вероватно подизање нове су забележени 1785. године. Иако је школа оцењена као пространа и темељна, како стоји у извештајима с краја XVIII века, Мошоринци су, ипак, невољно слали своју децу у њу. Стање се побољшало у XIX веку, када је у Мошорину забележен већи број ђака оба пола, као и две школске зграде. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, 334; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

23 Црква у Мошорину посвећена Светом Духу је била поправљена у првој половини XIX века, јер је 1840. забележено њено „добро састојание”. (В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844”, 226-227; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

24 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

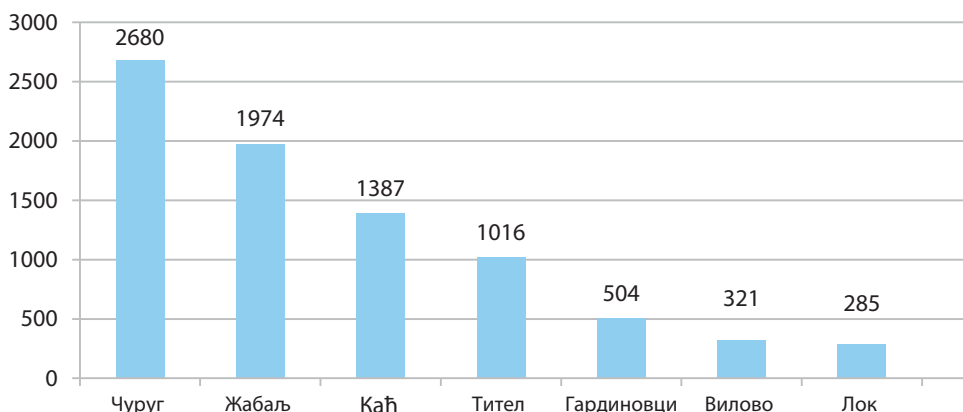
25 Demian Johann Andreas, Darstellung der oesterreichischen Monarchie nach den neuesten statistischen Beziehungen, 269.

26 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

27 Православна црква у Тителу посвећена Светом Успенију Господњем је била поправљена у првој половини XIX века, јер је 1840. забележено њено „добро састојание”. (В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844”, 226-227; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

28 Школа у Тителу је забележена од оснивања Шајкашког батаљона. Она се налазила поред цркве, била је од набоја са две просторије и кухињом. Извештај из 1785. бележи неуредност ђака у похађању школе, „јер их није нико приморавао, а на катихизис су долазили у још мањем броју”. Ипак, једну деценију касније, односно 1797. забележено је у Тителу прилежно слање деце у школу. Почетком XIX века, школа није имала сопствену зграду, а настава се одржавала на разним местима по граду. До двадесетих година XIX века сазидана је школска зграда, а у другој половини века забележене су две школске зграде, обе у добром стању. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, 335-336; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

Број православних у Шајкашком батаљону 1797./поједина места

Извор:АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

Испод хиљаду становника су имала следећа места: Сентиван (Шајкаш), Доњи Ковиљ, Гардиновци, Вилово, Лок и Прњавор манастира Ковиљ. У Сентивану је било 926 православних, од чега њих 887 у месту, а 39 у војсци Монархије. Становали су у 109 домова, што је у просеку износило 8,49 становника по дому.²⁹ Православна црква је била у добром стању³⁰ а становници су прилежно слали децу у школу.³¹ Потом је следио Доњи Ковиљ са 731 православним становником, при чему је њих 710 боравило у месту, а 21 био у војсци. Они су обитавали у 115 домова, што је давало просек по дому од 6,35 становника по дому.³² Православна црква у Доњем Ковиљу је била

29 АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

30 Православна црква у Сентивану (Шајкашу) посвећена Светом Великомученику Димитрију је била у добром стању и четрдесетих година XIX века. (В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844“, 226-227; АСАНУК, МП, „А“, 33/1797).

31 Школа у Сентивану је настала осамдесетих година XVIII века. Била је од набоја, а већ почетком XIX века била је руинирана. Без обзира на лоше стање школске зграде, становници Сентивана су прилежно слали децу у школу. Одговарајућа школа са две учионице и учитељским станом је саграђена 1859. године. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона“, 335; АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.)

32 АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

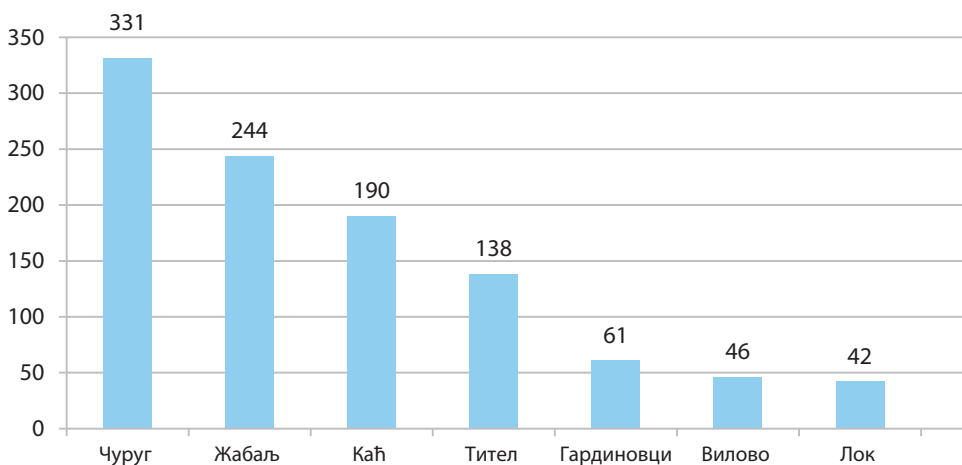
у добром стању³³, а становници су „небрежљиво” слали децу у школу.³⁴ У Гардиновцима је било 504 православна, при чему је њих 489 било у месту, а њих 15 у војсци, односно Шајкашком Батаљону. Становали су у 61 дому, што је у просеку износило 8,26 становника по дому.³⁵ Православна црква у Гардиновцима је била у средњем стању³⁶, а и Гардиновчани су небрижљиво слали своју децу у школу.³⁷ У Вилову је у 46 домова боравило 321 православних, што је давало просек од 6,97 становника по дому. Од тога је њих 309 боравило у месту, док се њих 12 налазило у Батаљону.³⁸ Православна црква у Вилову је била у добром стању³⁹, а Вилоччани су прилежно слали децу у школу.⁴⁰ Напослетку, у Локу је боравило 285 православних, од чега

-
- 33 Црква у Доњем Ковиљу посвећена Светом Апостолу Томи је је била у добром стању и четрдесетих година XIX века. (В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844”, 226-227; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797).
- 34 Прва школа у Доњем Ковиљу је забележена 1735. у периоду док је место припадало Потиској војној граници. Педесетих и шездесетих година XVIII века ова стара школа начињена од набоја је била „у рушевном стању”, да би 1785. била саграђена нова школска зграда. Ипак, Доњоковиљчани су невољно слали децу у школу. Године 1834. саграђена је још модернија, потпуно нова школа. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, 332-333; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797).
- 35 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.
- 36 Православна црква посвећена Првомученику архиђакону Стефану је у међувремену поправљана, јер је четрдесетих година XIX века забележено њено „добро састојание”. (В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844”, 226-227; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797).
- 37 Постојање школе у Гардиновцима је засигурно забележено 1785. године, али без постојања посебне школске зграде, него се настава одржавала у упражњеном официрском стану. Пре тога гардиновачка деца су похађала школу у Горњем Ковиљу. До краја деведесетих година XVIII века Гардиновци су добили школску зграду, вероватно од набоја, јер је 1804. забележено лоше стање ове зграде. Да ли због лоших услова у школи, или пак због става неуких граничара о образовању, 1797. је забележено да су Гардиновчани „небрежљиво” слали своју децу у школу. Нова школска зграда је изграђена двадесетих, тридесетих година XIX века, јер је помиње извештај из 1839. године. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, 327-328; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797).
- 38 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.
- 39 Православна црква у Вилову која је била посвећена Светом Краљу Великомученику Стефану Дечанском је била у добром стању и четрдесетих година XIX века. (В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844”, 226-227; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797).
- 40 Први поуздани подаци о школи у Вилову потичу из 1785. године, када је сачињена школска зграда од набоја осредњег квалитета. У почетку су је деца слабо похађала, да би 1797. било забележено да Вилоччани прилежно шаљу децу у школу. Почетком XIX века, односно 1804. забележено је да нема школске зграде, него се настава одржава у учитељском стану. Изгледа је школска зграда изграђена тек 1840. године, а поправљена 1872. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона”, 326-327; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

њих 268 у месту, а њих 17 у Батаљону. Боравили су у 42 дома, што је у просеку износило 6,78 становника по дому.⁴¹ Православна црква у Локу је била у добром стању⁴² а становници су прилежно слали децу у постојећу школу.⁴³

На крају, у Прњавору манастира Ковиљ је забележено 30 домова са 157 становника, што је у просеку износило 5, 23 становника по дому. Сви они су боравили у Прњавору, односно није било ниједног у оквирима Батаљона. Црква у манастирском Прњавору је била у добром стању, а није било посебне школе.⁴⁴

Број домова у Шајкашкој 1797./поједина места

Извор: АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

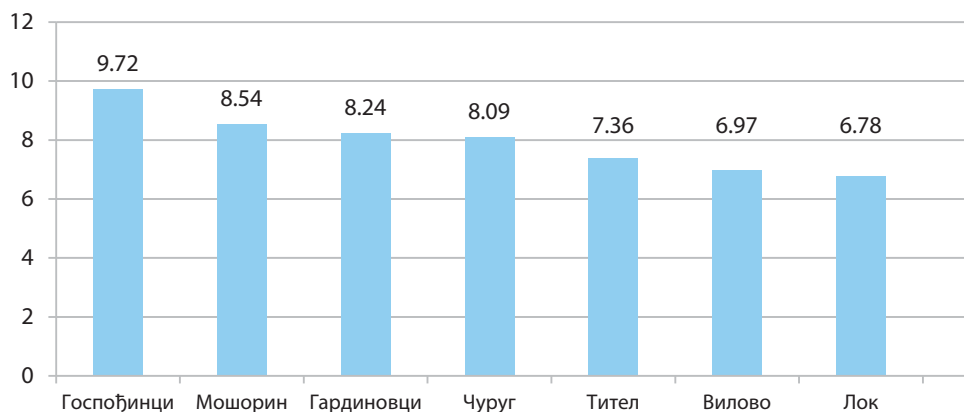
41 АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

42 Православна црква у Локу која је била посвећена Светом Пророку Илији је била у добром стању и чедрдесетих година XIX века. (В. Гавриловић, „Пописи Бачке епископије 1823-1844“, 226-227; АСАНУК, МП, „А“, 33/1797).

43 Први поуздани подаци о школи у Локу потичу из 1785. године, када је сачињена мала школска зграда од набоја. У почетку су је деца слабо похађала, да би 1797. било забележено да граничари прилежно шаљу децу у школу. Почетком XIX века, односно 1804. забележено је да нема школске зграде, него се настава одржава на разним местима у селу. Изгледа је школа наново подигнута двадесетих година XIX века, али опет од слабог материјала, па је 1857. подигнута нова, повећа школска зграда, са великом учионицом и учитељским станом, која је забележена и у XX веку. (С. Гавриловић, „Из привредне и друштвене историје Батаљона“, 333; АСАНУК, МП, „А“, 33/1797).

44 АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

Број православних по дому у Шајкашкој 1797./поједина места

Извор: АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

Што се тиче свештенства у Шајкашком батаљону, оно је било раздељено по парохијама у сваком месту, у већини случајева опслуживала су два до три свештеника (највише пароха). Такође, сви свештеници су осим матерњег, српског језика, говорили и славеносербски језик, а занимљиво, један део њих је знао и немачки, а неки и влашки (румунски) језик. У просеку су, највише, били нешто старији, између 50 и 60 година, ожењени, мањи број удовци, готово сви са породицом, највише од два до три члана.⁴⁵

У Јозефову (Жабљу) била су три свештеника: Јован Рајић, Јован Поповић и Лука Бугарчић. Свештеник Јован Рајић је имао највиши чин, био је протопрезвитер и члан Бачке конзисторије, иако је имао само 37 година. За свештеника је изабран 11 августа 1790. године, а за протопрезвитера 29. маја 1796. Осим славеносрбског савршено је говорио немачки. Био је ожењен, али 1797. при Попису свештенства у епархији, није имао порода. Био је благе нарави, добар и прилежан. Други свештеник у Јозефову био је Јован Поповић, који је имао 46 година. За пароха је биран 6. јануара 1787.

45

АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

године и говорио је одлично славеносербски језик. Доброг је опхођења са позитивним ставом према својим дужностима. Био је ожењен и имао троје деце: два мушка и једно женско. Трећи свештеник Лука Бугарчић је био капелан Имао је свега 25 година, а на дужност је биран 7. октобра 1796. године. Говорио је одлично славеносербски и немачки језик. Био је доброг опхођења, ожењен, а у браку је имао два сина.⁴⁶

Чуруг је, такође имао три свештеника, при чему су сва тројица вршила дужност пароха. Наведени су Михаило Влаховић, Јован Стојадиновић и Моисеи Бугарчић. Најстарији са 55 година је био Влаховић, који је за пароха биран 17. маја 1765. године. Влаховић је добро говорио славеносербски и помало влашки (румунски). Био је ожењен, а у браку је имао двоје женске деце. Наредни чурушки парох, Стојадиновић је имао 38 година. Изабран је за пароха 14. јануара 1780. године. Био је ожењен, а у браку је имао петоро деце, једно мушко и четворо женске. Служио се добро славеносербским и латинским језиком. Најмлађи је био парох Бугарчић. Он је имао 35 година. За пароха је биран 29. августа 1789. године. Служио се само славеносербским језиком. Био је ожењен, а у браку је имао двоје женске деце. Сва три свештеника су била доброг опхођења према својој пастви.⁴⁷

У Госпођинцима су била два старија пароха: Михаило Деановић и Андреи Добановић. Деановић је имао 66 година и биран је за пароха 25. марта 1753. године. Добро се служио славеносербским језиком. Ожењен је, имао је троје деце, од чега једно мушко и двоје женске. Други парох, Добановић је имао 50 година и биран је на функцију 20. јула 1766. године. Такође се служио само славеносербским језиком. Забележено је да је удовац и да је у браку имао двоје женске деце.⁴⁸

У Каћу је, такође, било два пароха: Максим Добановачки и Симеон Куцурац. Добановачки је био на месту пароха у Каћу још од 23. августа 1765. године,

46 Ibid.

47 Ibid.

48 АСАНУК, МП, „А“, 33/1797

док је Куцурац изабран за каћког пароха 9. маја 1790. године. Добановачки је био нешто млађи, 50 година, а Куцурац је имао 56 година. Обојица су добро владала славеносрбским језиком и били прилежни у вршењу своје службе. Били су обојица ожењени, при чему је Добановачки имао четворо деце, од чега троје мушке и једно женско дете, а Куцурац чак петоро: четири мушка и једно женско.⁴⁹

У Горњем Ковиљу је забележен један парох - Прокопије Миодрагоевић и један ђакон Јован Миливоевић. Парох Миодрагоевић је постављен 30. јануара 1779. године, док је ђакон Миливоевић био постављен 25. марта 1796. Миодрагоевић је имао 56 година и забележен је као удовац са двоје деце, једним мушким и једним женским. Ђакон Миливоевић је имао 46 година, био је у браку, при чему је имао троје деце, два мушка и једно женско дете. Обојица су се служили само славеносрбским језиком и били прилежни у вршењу своје службе.⁵⁰

У Доњем Ковиљу је био један парох - Радоје Вулић, који је имао 34 године. Занимљиво, за њега је забележено да је постављен за пароха у турским областима, од стране нишког епископа Макарија, 14. новембра 1787. године. Био је изузетно образован, осим славеносрбског, говорио је немачки и влашки. У браку, до тада, није имао породе.⁵¹

Гардиновци су имали једног пароха - Петра Ранисављевића. Он је имао 54 године, а за гардиновачког пароха је постављен 15. августа 1770. Средње је говорио и писао славеносрбски језик. Био је ожењен, али без деце. Забележено је да је био осредњег образовања и прилежан у вршењу своје службе.⁵²

У Сент Ивану (Шајкашу) је забележен парох Тимотеј Бајшевачки, који је био стар 61 годину. За пароха у месту је изабран 19. маја 1757. године. Такође је осредње говорио и писао славеносрбски језик, а у браку имао троје деце:

49 Ibid.

50 Ibid.

51 Ibid.

52 АСАНУК, МП, „А“, 33/1797

два мушка и једно женско дете. Као и претходни парох, био је осредњег образовања и прилежан у вршењу своје службе.⁵³

У Вилову је место пароха, капелана или ђакона било упражњено, тако да у тренутку Пописа нема информација о томе.⁵⁴

У Локу је био парох Прокопије Поповић, који је имао 43 године. За пароха у месту је постављен 14. маја 1790. године. Осим славеносрбског, осредње (унеколико) се служио немачким језиком. Био је ожењен, али без породе, добар и прилежан у вршењу своје службе.⁵⁵

Тител је имао два пароха: Мојсија Поповића и Мојсија Николића, при чему је Поповић био знатно старији и искуснији. Парох Поповић је имао 59 година, а за пароха је постављен 25. марта 1760. године. Као старији, није, осим славеносрбског, говорио друге језике. Био је ожењен и имао четворо деце: двоје мушке и двоје женске. Други тителски парох Мојсије Николић је имао 33 године и био постављен за пароха 15. августа 1792. године. Говорио је осим славеносрбског и немачки језик. Био је ожењен и у браку је имао двоје деце: једно мушко и једно женско.⁵⁶

Напоследку, у Мошорину су, такође, забележена два пароха, један старији - Аврам Риђички и млађи - Теофан Малетин. Риђички је имао 57 година и био постављен за пароха 8. марта 1761. године. Није знао друге језике, осим славеносрбског. Био је средњег образовања, прилежан у вршењу својих дужности и веома привржен црквеном појању и певању. Био је ожењен и у браку је имао једно женско дете. Млађи парох Малетин је имао свега 26 година. За пароха је постављен 25. децембра 1794. године. Знао је веома добро славеносрбски и немачки језик. Био је веома прилежан у вршењу својих дужности. Такође, био је ожењен и у браку је имао једно мушко дете.⁵⁷

53 Ibid.

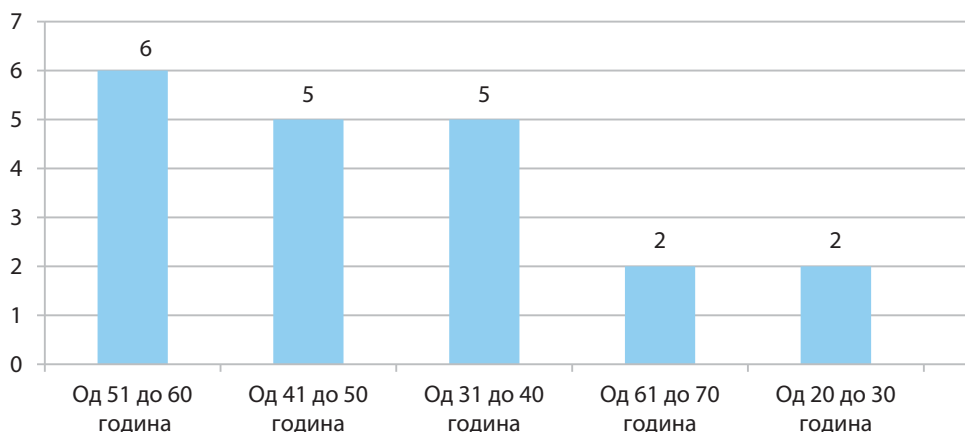
54 Ibid.

55 Ibid.

56 Ibid.

57 Ibid.

Свештеници, Шајкашки батаљон/ старост

Извор: АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

У свему, у Шајкашкој је у последњој деценији XVIII века било 20 свештеника у 11 места, од чега 1 протопрезвитер, 17 пароха, 1 капелан и 1 ђакон.⁵⁸ Сви су знали славеносрбски језик, а мањи део је говорио још и немачки, њих 6 односно 30%, влашки, њих двојица (10%) а латински је говорио поред славеносрбског само један свештеник. У погледу година, највише свештеника је било у распону од 51 до 60, њих шесторица, односно 30 %, идентичан број у распону од 31 до 40, као и од 41 до 50, по петорица, односно по 25 % у свакој групи, а такође, идентично у распону година од 20 до 30, као и од 61 до 70, по двојица, односно у свакој групи по 5 %. Највише њих је имало по двоје деце, шесторица свештеника, односно 30 %, идентично њих у групама од троје и четворо деце, у свакој групи по четворица, односно по 20 %, двојица по једно дете (10 %) и четворица свештеника без деце (20 %).⁵⁹

У Шајкашком батаљону, односно Жабалском протопрезвитерату, број свештеника, њих 20, у 11 места, не рачунајући Вилово, у коме је свештеничко звање било упражњено, су били у просеку, усклађени са новим мерама донесе-

58 У Вилову је свештеничко место било упражњено, одатле 11 места Шајкашке. (АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.)

59 АСАНУК, МП, „А“, 33/1797.

ним и озакоњеним Регуламентом из 1777. према којој је један свештеник долазио на отприлике 100 кућа (домиова).⁶⁰

На крају, Попис Бачке епархије, односно његов део који се односи на жабаљски протопрезвитерат, који је уједно и обухватао места Шајкашког батаљона, је вредан показатељ етничке припадности Шајкашке, која је готово 95 % била српска. Такође, број настањених по једном дому је био у граничарским, шајкашким срединама већи, него у осталим деловима епархије, што говори да је више граничарских покољења, а некад и више породица било настањено у једном, заједничком дому, према систему кућне задруге. Напослетку број свештеника у шајкашким срединама је био уједначен и регулисан новим мерама проистеклим из Регуламенте 1777. године, а њихово образовање, знање и других језика, пре свега немачког, поред славеносрбског, је проистицало из убрзаног подизања општег нивоа образовања Срба у Монархији, а посебно његовог свештеничког дела.

60 Током владавине царице Марије Терезије извршен је низ реформи у Хабзбуршкој монархији и тај талас реформи није зобишао ни Српску православну цркву. Под притиском државних власти спроведене су промене у унутрашњем уређењу Карловачке митрополије, затим на пољу судства, финансија, образовања. Планове реформе припремила је Илирска дворска депутација и они су спроведени, највећим делом, током седамдесетих година XVIII века. Промене су подразумевале и преуређење православне парохијалне мреже. Са становишта државних власти, то је значило уједначавање величине парохија на целој територији Карловачке митрополије. Начин на који ће то бити извршено први пут је јавно саопштен на Народно-црквеном сабору 1769. године, и озакоњен је одредбама Регуламенте 1770. године. Парохије је требало организовати тако да на 100 кућа православних верника служи један парохијални свештеник. Будући да су српске парохије обухватале много мањи број кућа од прописаног, реформисање је значило да ће величина парохија бити повећана и да ће број православних свештеника бити смањен. (Исидора Точанац Радовић, „Бачка епархија у другој половини XVIII века - Реформисање мреже парохија“, 87-88).

Извори:

Митрополијско-патријаршијски Архив Српске академије у Сремским Карловцима, фонд „А” сиг.33/1797. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

Литература:

Азбучник Српске православне цркве по Радославу Грујићу. Београд: Музеј српске православне цркве, 1993.

Гавриловић, Владан „Пописи Бачке епископије 1823-1844”, *Зборник Матице српске за Историју* 65/66, (2002): 211-229.

Гавриловић, Славко „Из привредне и друштвене Историје Батаљона”, у: *Шајкашка II*, ур. Славко Гавриловић, 187-341. Нови Сад, Србија: Матица српска, 1975.

Demian Johann Andreas, *Darstellung der oesterreichischen Monarchie nach den neuesten statistischen Beziehungen, Statistische Darstellung des Königreichs Ungarn*, III band. Wien: In der Camesinaischen Buchhandlung 1807.

Ђукић, Аврам „Шајкашки батаљон”, у: *Шајкашка, I*, ур. Славко Гавриловић, 139-417. Нови Сад, Србија: Матица српска, 1975.

Епископ Сава. *Српски јерарси од деветиој до двадесетиој века*. Београд:Евро; Подгорица:Унирекс; Крагујевац:Каленић, 1996.

Косовац, Мата. *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. године*. Сремски Карловци: митрополијска штампарија, 1910.

Крстић, Василије „Од развојачења Батаљона до стварања Краљевине СХС”, у: *Шајкашка II*, ур. Славко Гавриловић, 341-429. Нови Сад, Србија: Матица српска, 1975.

Радовић Точанац, Исидора. „Бачка епархија у другој половини XVIII века: Реформисање мреже парохија”, *Зборник Матице српске за историју* 87, (2013): 87-108.

Serbian Region Šajkaška at the End of the Eighteenth Century

Vladan Gavrilović

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Summary: *Šajkaška is a region in central Bačka, which is still, for the most part, inhabited by Serbs. In 1763, the Šajkaš Battalion was created on its territory, serving as one of the administrative military areas in the Habsburg Monarchy. Simultaneously, the places of the Šajkaš battalion, ecclesiastically speaking, were part of the Bačka diocese, falling under the proto-presbytery of Žabalj. Thanks to this arrangement and the 1797 census data from the Diocese of Bačka, we can discuss the ethnic composition, population, average household size, churches, and clergy within the proto-presbytery of Žabalj, that is, the Šajkaš battalion. The most populous places, with a higher number of priests, were Curug, Josifovo (Zabalj), and Kać. Titel, the headquarters of the Battalion, was of medium size, while Vilovo and Lok were the smallest. In most cases, the Šajkaš area had between 1,000 and 2,000 inhabitants and one to two priests. Despite being border guards and soldiers, the Šajkaši recognized the importance of education. The majority of them sent their children to school to acquire the necessary education.*

Keywords: *Šajkaška, Bačka diocese, Žabalj protopresbyterate, XVIII century*